

Черчата Л. М.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри загального і слов'янського мовознавства та іноземних мов
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

ЕЛЕМЕНТИ ОБРАЗНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ТЕКСТІ: СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розглядаються стилістичні аспекти використання засобів образності в англomовному науковому тексті з огляду на їх суттєве семантичне навантаження та функціональну доцільність. Автор аналізує підходи до визначення ключового поняття «науковий стиль мовлення» та виокремлення його підстилів.

Ключові слова: науковий стиль, підстиль, науковий текст, образність, стилістичні засоби, метафора, метонімія, епітет, фразеологізм.

*Избыток средств нередко портит дело,
Имей одно, но пользуйся умело
Ж де Лафонтен*

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, які відбуваються на світових теренах, охоплюючи не лише економічну, а й науково-технічну сферу, зумовили посилення інтересу лінгвістів до текстів науково-технічної тематики. Наука набуває особливо значення в житті сучасного суспільства, що саме обумовлює актуальність проблеми вивчення наукового стилю, зокрема й особливостей використання в ньому засобів образності. Оскільки міжнародне наукове спілкування реалізується переважно англійською мовою, кожна освічена людина постає перед необхідністю знання основ наукового стилю англійської (чи іншої європейської) мови. Практичне значення полягає у вивченні підстилів наукового функціонального стилю, його типових жанрів, структури наукового тексту з огляду на можливість використання в ньому стилістичних засобів образності.

Однак питання використання засобів образності в англomовних наукових текстах потребують більш ґрунтовного вивчення й поглибленого аналізу. Написанню розвідки передувала робота з текстами та словниковими статтями з галузей комп'ютерних технологій, програмування й Інтернету, які стали матеріалом для проведення дослідження.

Мета статті – проаналізувати дібраний матеріал та виокремити найбільш характерні для англomовних наукових текстів стилістичні засоби образності.

Аналіз актуальних досліджень. Стиль наукового викладу нині цікавить багатьох дослідників. Еволюція поглядів мовознавців – фахівців у сфері функціональної стилістики, англomовних наукових текстів – знайшла відгук у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Наукові роботи авторів, таких як І.В. Арнольд, П.О. Бех, М. Блек, Р. Гаскел, Н. Гудмен, Г.М. Дядюра, В.І. Карабан, Л.Л. Лагутіна, Дж. Лакофф, В.О. Мальцева, О.В. Терехова та інші, отримали визнання лінгвістичної спільноти в результаті широкого обговорення й жвавих наукових дискусій учених як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє відзначити відсутність серед наукового загалу

єдиної думки щодо питання визначення поняття «науковий стиль мовлення». Одні науковці визнають існування такого стилю й описують його особливості, натомість інші не вважають за необхідне взагалі виокремлювати його як стиль. І.В. Арнольд підкреслює, що науковий стиль є характерним для текстів, призначених для повідомлення точних відомостей із певної спеціальної галузі та закріплення процесу пізнання. Стилетвірними факторами визнається потреба зрозумілої й логічної послідовності викладу складного матеріалу та значна традиційність. Відсутність безпосереднього контакту або обмеженість контакту з адресатом мовлення (доповідь, лекція) виключають чи значно обмежують використання позамовних засобів; відсутність зворотного зв'язку потребує повноти [1, с. 177].

На думку О.В. Суперанської, під час ділового спілкування мова має бути загальнозрозумілою, тому автори створюють наукові праці дещо нормалізованою мовою [10, с. 67]. Змісту кожної галузі знань відповідає певний набір лексичних і граматичних категорій та елементів, необхідних для спілкування у вузькій сфері діяльності й описання певної предметної сфери. Робота з теоретичними джерелами вказує на існування різних підходів щодо можливості виокремлення підстилів наукового стилю, кількість яких подекуди відрізняється. Нам близький підхід І.А. Цатурової та Л.А. Васенко, які обстоюють думку про необхідність розподілу наукового стилю на три підстилі, що визначається прагматикою відправника й адресата та комунікативною функцією [2, с. 14; 11, с. 96]. Прикладом першого підстилю є власне науковий текст, який має на меті науковий пошук та обмін інформацією. Він створюється фахівцем і призначається для фахівця. Науково-навчальний текст також створюється фахівцем, проте призначається не для фахівця. Його метою є передача інформації. Найтипівішим серед існуючих у межах освітнього підстилю наукового функціонального стилю жанрів можна назвати підручник. Прикладом третього підстилю є науково-популярний текст, який створюється також фахівцем, проте призначається для широкого кола читачів, які цікавляться тією чи іншою проблемою. Метою такого тексту є передача інформації в захоплюючій і цікавій формі.

Оскільки в науковому тексті увага акцентується переважно на логічному, а не емоційному аспекті інформації, автор завжди намагається унеможливити вільне тлумачення сутності предмета, виклад матеріалу носить дещо формальний характер [3, с. 236–244; 12, с. 49]. Погоджуючись із такою думкою, С.С. Коломієць і Г.О. Фаусек додають, що основними особливостями стилю наукових робіт є логічна послідовність викладу, орієнтація не на емоційно-чуттєве, а насамперед на логічне сприйняття інформації, прагнення до максимальної об'єктивності. У зв'язку із цим нерідко висловлюється думка, що образні засоби, у яких присутній значний елемент суб'єктивного, індивідуального, відповідно, й емоційно-оцінного, можуть зашкодити точному викладу наукових питань [8, с. 185–189]. Саме цим по-

ясняється досить обмежене використання в науковій і технічній літературі таких виразних засобів, як епітет, метафора, метонімія тощо.

Очевидно, що наукова література має обмежене коло читачів. Характерними особливостями науково-технічного стилю, як зазначає І.В. Гредіна, є його інформативність (змістовність), логічність (чітка послідовність, зв'язок між основною ідеєю й деталями), точність та об'єктивність, а на ґрунті цих особливостей – цілковита зрозумілість. Для окремих текстів наведені ознаки зазвичай характерні більшою чи меншою мірою залежно від їх приналежності до того чи іншого підстилю. Проте в усіх таких текстах спостерігаються переважно ті мовні засоби, які задовольняють потреби певної сфери спілкування. І.В. Гредіна наголошує: «Швидке оновлення науково-технічної інформації, що спричиняється постійними змінами в науці, культурі, економіці, значно впливає не лише на зміст сучасних науково-технічних текстів англійською мовою, а й на їх структурно-граматичні та лексичні особливості» [5, с. 3].

Аналізуючи науковий стиль, дослідники часто протиставляють його художньому, підкреслюючи об'єктивний характер першого, стандартизацію викладу, дотримання чітких норм і традицій [1, с. 258; 6, с. 15–16]. Проте таку позицію визнають не всі науковці. Наприклад, Л.Л. Лагутіна переконана, що «мислення та його вираження засобами мови навіть на абстрактному рівні не може позбавлятися оцінності, уявлення й експресії» [9, с. 67], а тому подібне протиставлення є не зовсім коректним. До того ж традиційно вважають особливістю англомовних наукових текстів те, що мова, якою вони написані, як правило, є більш експресивною й емоційною порівняно з україномовними науковими текстами.

С.С. Коломієць і Г.О. Фаусек зазначають, що образні висловлювання мають ширші можливості семантичної інтерпретації, викликають додаткові асоціації, істинність яких часто потребує обґрунтування й уточнення, тоді як наукова проза характеризується переважанням термінологічної денотації, свобода вибору лексичних засобів при цьому обмежується більше, ніж в інших функціональних стилях. Здавалося б, сказане уможливило розгляд образного слововживання як випадкового явища в стилі наукової прози, що потрапляє в нього з інших сфер функціонування загальнолітературної мови. Однак автори наукових робіт досить часто вдаються до способу висловлювання думки, який ґрунтується на образності. Це пояснюється тим, що, крім прагнення людської свідомості до об'єктивного відображення світу, для нього характерна також кваліфікаційно-оцінна діяльність [8, с. 185–189].

На думку І.Р. Гальперіна, образність не властива стилю наукової прози. Однак це не означає, що в наукових творах відсутня образна мова. На відміну від офіційно-ділового стилю, у якому образність виключається як явище, що порушує стиль, і на відміну від стилю художньої літератури, у якому образність стає найбільш характерною ознакою, у стилі наукової прози цей засіб є необов'язковим, допоміжним [3, с. 308]. Образність у науковій прозі – це засіб виявлення індивідуальної манери викладу інформації, що саме по собі не є обов'язковим для цього стилю. Образність зазвичай посилює й відтіняє вже аргументовану логічну думку.

З'ясовуючи взаємозв'язки матеріального світу, доводячи певні положення, гіпотези, висвітлюючи наукові питання з метою визначення та пояснення явищ природи й суспільного життя, оцінюючи роботу своїх колег, учений разом із логічною констатацією факту привносить власну суб'єктивно-чуттєву оцінку, що

неподільно пов'язана з емотивністю, образністю та експресією.

Як свідчать дослідження психології наукової творчості, мислення та його мовне вираження навіть на абстрактному рівні не може цілком позбавлятися оцінності, уяви, інтуїції й експресії. З огляду на єдність мови та мислення це неодмінно виражається в стилі мовлення, мові, як стверджує Н.М. Кожина. Тому образні засоби не можуть повністю усуватися з наукового висловлювання [7, с. 205–209].

Окрім внесення в науковий текст емоційних та естетичних елементів, образність має також суттєве семантичне навантаження, розкриваючи, доповнюючи й уточнюючи наявні поняття. Відповідаючи завданням наукової розповіді, обрані словотворення є носіями інформації, дієвими засобами збудження розумової діяльності та уяви читача. У цьому полягає їх функціональна доцільність.

Епітет як важливий засіб відтворення образності в науковому тексті сприяє яскравій емоційній характеристиці предмета або явища. Образність епітета визначається переважно його мовним оточенням. Емоційне значення в епітеті може супроводжувати наочно-логічне значення або існувати як єдине значення в слові. У науковому тексті епітет набуває нейтрального мовного забарвлення, виступаючи, як правило, у складі термінологічних поєднань. Про наявність епітетів в англомовному науковому тексті свідчать такі приклади: «*A number of the menu entries have a hot key associated with them*». – «*Більшості входів у меню відповідають «швидкі» клавіші*»; «*The results of Prof. Gregory's happy experiments*». – «*Результати «успішних» досліджень професора Грегорі*».

Іншим посутнім засобом образності в науковому тексті галузі комп'ютерних технологій є метонімія. Наприклад: «*It is among the world's largest and renowned computer hardware and software manufacturing company, informally known as Big Blue*». – «*Серед найбільших і найпопулярніших у світі комп'ютерних компаній вона відома під назвою **Блакитний гігант***» (розмовна назва компанії IBM); «*Microsoft also supplies about 50 percent of the world's software applications*». – «*Працівники компанії Майкрософт постачають близько 50 відсотків програмного забезпечення*».

У наукових текстах свідомо уникають прихованої образності, оскільки вона викликає зайві асоціації, ускладнює розуміння сутності. Образи використовують для формулювання наукових понять, у нових галузях знань, у тих частинах тексту, де викладено не власне наукові дані (наприклад, у відступах). Використання засобів образності в науковому тексті принципово відрізняється від їх використання в художній літературі. У художньому творі метафора – це важливий елемент системи образів. У науковій мові багато з них виступають у допоміжній функції: для пояснення, популяризації; вони є своєрідними інструкціями, не пов'язаними із загальною мовленнєвою системою; їх використовують як прикрасу; вони є чужорідними елементами та вживаються не гармонійно до стилю, а всупереч йому.

Наукові метафори – це слова чи словосполучення, які вживаються в переносному значенні для назви поняття в науковій терміносистемі за подібністю певних ознак. Вони поділяються на *номінативні*, які не мають стилістичного забарвлення та призначені називати об'єкти чи явища дійсності (*body* – тіло (набір операторів усередині певної структури), *piracy* – піратство (незаконне використання програмного забезпечення)), та *когнітивні*, які ґрунтуються на переносі якостей одного предмета на інший. Будучи джерелом лексичної полісемії, когнітивні метафори не маркуються стилістично: «*The BIOS reads the first*

sector of the floppy and starts executing it». – «BIOS» (базова система вводу/виводу) зчитує перший сектор дискети і передає йому керування».

Образні метафори є найбільш виразними з точки зору стилістики: «I fixed some bugs, like the one that caused it to lock up when it ran out of memory». – «Я виправив деякі «дефекти» (наприклад, система не зависала, коли був вихід за межі пам'яті)».

Слід зазначити, що метафора є одним із головних шляхів утворення термінів, наприклад: *computer family* – родина комп'ютерів, *directory tree* – дерево каталогів, *infrared mouse* – інфрачервона миша.

Образне порівняння – стилістичний прийом, що полягає в частковому уподібненні двох об'єктів дійсності (або їх якостей), які належать до різних класів. Предмети, які порівнюються, не є повністю ідентичними, вони лише дещо нагадують одне одного. Цей троп полягає в поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою сполучників *as* та *like*.

Приклади метафоричних порівнянь, в основу яких покладено просту асоціацію, що ґрунтується на нескладних, прозорих ознаках: «An exchange functions somewhat like a mailbox in that messages are deposited there by one task and collected by another». – «Функції обмінника в деякому розумінні подібні до функцій поштової скриньки: повідомлення поміщаються в неї за допомогою одного завдання, а одержують за допомогою іншого».

Метафоричним порівнянням, складні асоціації яких передбачають багатоступеневість розумових операцій, властива найвища абстрактність, оскільки в них встановлюється зв'язок між абстрактними поняттями: «A microprocessor without development tools is like a fish out of water – dead». – «Мікропроцесор без засобів проектування подібний до риби, яку витягли з води: він нежиттєздатний».

Ще одним засобом відтворення образності є фразеологізм. Фразеологізм – це відтворювана одиниця мови з двох або більше слів, яка є цілісною за своїм значенням та стійкою за складом і структурою. Фразеологізми є знаками вторинної номінації, у яких образ словосполучення, його первинна мотивація переносяться на іншу ситуацію. Через це фразеологізмам притаманна образність.

Як мовна одиниця вищої організації фразеологізм здатний повніше (а отже, точніше) передати те чи інше поняття, ніж слово. Адже, позначаючи предмет чи особу, ознаку, спосіб дії тощо, фразеологічна одиниця надає також додаткову інформацію про них. Окрім того, фразеологічний вислів є набагато експресивнішим за лексичний, адже він часто має образний або порівняльний характер. Приклади образних фразеологічних одиниць в англомовних наукових текстах: «As a parallel computers become more common, and as common computers become more parallel it is important that the programmer cast off shackles of sequential thought». – «Тоді як паралельні комп'ютери стають більш звичними, а звичні комп'ютери більш паралельними, програміст просто зобов'язаний скидати із себе кайдани послідовного мислення».

Приклади фразеологізмів у наукових текстах можуть також бути такими: *to read between the lines* – читати поміж рядків, *to acquire currensey* – набувати поширення, *plain as a pikestaff* – абсолютно зрозумілий, *as matters stand* – за існуючого стану справ.

Висновки. Таким чином, стилістичні засоби образності (наприклад, епітет, метафора, метонімія, образне порівняння та фразеологізм) не можуть повністю усунути з наукового висловлювання та є найбільш притаманними англомовним науковим текстам.

Література:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык : [учебник для вузов] / И.В. Арнольд. – М. : Флинта ; Наука, 2002. – 384 с.
2. Васенко Л.А. Фахова українська мова / [навч. посібник] / Л.А. Васенко, В.В. Дубічинський, О.М. Кримець. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
3. Вдовина О.А. Языковая специфика научного текста по международным отношениям / О.А. Вдовина // Вестник Московского государственного института международных отношений. – 2010. – № 5(14). – С. 236–244.
4. Гальперин И.Р. Стилистика английского языка : [учебник] / И.Р. Гальперин. – М. : Высшая школа, 1981. – 334 с.
5. Гредина И.В. Перевод в научно-технической деятельности : [учеб. пособие] / И.В. Гредина. – Томск : Изд-во Томского политех. ун-та, 2010. – 121 с.
6. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу наукової і технічної літератури на українську мову: граматичні труднощі / В.І. Карабан. – Флоренція ; Страсбург ; Гранада ; К. : TEMPUS, 1997. – 317 с.
7. Кожина Н.М. Стилистика русского языка : [учебник для вузов] / Н.М. Кожина. – М. : Флинта ; Наука, 2008. – 464 с.
8. Коломієць С.С. Засоби образності англомовного науково-технічного тексту / С.С. Коломієць, Г.О. Фаусек // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – Вип. 954. – С. 185–189.
9. Лагутина Л.Л. Экспрессивность научно-технического текста как фактор его адекватного восприятия / Л.Л. Лагутина // Содержание и принципы лингвостиллистических исследований : сб. науч. тр. – М. : Ред. совет Московского ордена Дружбы народов Гос. ун-та иностр. языков им. Мориса Тореза, 1989. – Вып. 4. – С. 66–74.
10. Суперанская А.В. Общая терминология: вопросы теории / А.В. Суперанская ; отв. ред. Т.Л. Канделаки. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с.
11. Цатурова И.А. Переводческий анализ текста. Английский язык : [учеб. пособие с метод. рекоменд.] / И.А. Цатурова, Н.А. Каширина. – М. : Перспектива, 2008. – 296 с.
12. Ahmad J. Stylistic Features of Scientific English: A Study of Scientific Research Articles / J. Ahmad // English Language and Literature Studies. – 2012. – Vol. 2. – № 1. – P. 47–55. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ccsenet.org/ells.

Черчата Л. М. Элементы образности в англоязычном научном тексте: стилистический аспект

Аннотация. В статье рассматриваются стилистические аспекты использования средств образности в англоязычном научном тексте с учетом их семантической нагрузки и функциональной целесообразности. Автор анализирует подходы к определению ключевого понятия «научный стиль речи» и выделению его подстилей.

Ключевые слова: научный стиль, подстиль, научный текст, образность, стилистические приемы, метафора, метонимия, эпитет, фразеологизм.

Cherchata L. Imagery elements in English scientific text: a stylistic aspect

Summary. The article covers stylistic aspects of imagery use in English scientific text in accordance with their significant semantic load and functional appropriateness. The author analyses the existing approaches to the definition of key concept “scientific style of speech” and its substyles.

Key words: scientific style, substyle, scientific text, imagery, stylistic devices, metaphor, metonymy, epithet, idiomatic expression.